

Psikiyatride Etik ve Psikiyatri Hemşireliği Uygulamasına Yansıması

Ethics in Psychiatry and its Implications on Psychiatric Nursing Practice

Serap YILDIRIM,^a
Şeyda DÜLGERLER^a

^aPsikiyatri Hemşireliği AD,
Ege Üniversitesi
Hemşirelik Yüksekokulu, İzmir

Geliş Tarihi/Received: 19.02.2009
Kabul Tarihi/Accepted: 05.06.2009

Yazışma Adresi/Correspondence:
Serap YILDIRIM
Ege Üniversitesi
Hemşirelik Yüksekokulu,
Psikiyatri Hemşireliği AD, İzmir
TÜRKİYE/TURKEY
camserap@yahoo.com

ÖZET Bir uğraşın meslek sayılabilmesi, belirli kriterlere sahip olmasını gerektirir. Bu kriterlerin en temel olanı verilen hizmetin insanlık için vazgeçilmez olması ve toplumun refahını sağlamasıdır. Son yıllarda ülkemiz ve dünyada tıp, bilim ve teknolojiye ilerlemelerin birtakım değer sorunlarının ortaya çıkışına neden olması sağlık alanında etiğin önemini giderek arttırmaktadır. Yararlılık, özerklik, hasta mahremiyeti, zarar vermeme gibi ilkeleri içerisinde barındıran sağlık hizmetlerinde etik kavramı, tıp etkinliği sırasında ortaya çıkan değer sorunlarının ele alındığı, benimsendiği, çatışmalarının tartışıldığı, açıklığa kavuşturulduğu, çözüm yollarının bulunmaya çalışıldığı bir alandır. Tıp etiğinden farklı olarak psikiyatride etik ilkelerin saptanması ve bunların uygulamaya geçirilmesi daha zordur. Çünkü çalışılan hasta popülasyonu farklıdır. Hasta kimi zaman tedaviyi kabul etmeyen, bazen de söylenenleri otomatik bir boyun eğmeyle karşılayan, yargılamadan kabul eden bir konumdadır. Bu özellikleri nedeniyle psikiyatri hastaları istismara ve ihmale maruz kalabilirler. Bu da psikiyatrideki etik ilkelerin saptanmasına ve uygulamasına farklı bir boyut getirmektedir. Psikiyatrik ortamda bakım verme sorumluluğu olan psikiyatri hemşireleri hasta ile çalışırken sürekli etik ikilemlerle karşılaşır ve doğru karar vermede sıklıkla güçlük yaşarlar. Bu güçlüklerin üstesinden gelmede, etik karar verme sürecinde hemşireler etik teorilerden, etik yönelimlerden, etik ilkelere, hemşirelik etik kodlarından ve hasta haklarından yararlanarak etik ikilemleri çözebilirler. Bu makalede psikiyatri hemşireliğine özel etik yönelimler ve etik konular ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikiyatri, etik, psikiyatri hemşireliği

ABSTRACT For any engagement to be considered as a profession, it is required to have certain criteria. The most essential criterion is that the provided service is to be indispensable for humanity and ensure welfare of the society. Improvements in medicine, science and technology lead to some value problems and this makes ethics more and more important in the field of health. The concept of ethics in medical services which includes such principles as beneficence, autonomy, privacy of the patient, non-maleficence, is a field where ethical problems emerging during the medical activity are addressed, enforced and where the conflicts are discussed, settled and solutions are sought. Different from medical ethics, it is more difficult to define and apply the principles of ethics in psychiatry. The reason is that the patient population with which the studies are conducted is different. Sometimes, the patient does not accept the treatment; but he / she sometimes submits to anything told to him / her automatically without judging. This characteristics could cause psychiatric patients to be exposed to exploitation and negligence. This brings another dimension to defining and applying the principles of ethics in psychiatry. Psychiatric nurses who are responsible with nursing in psychiatric settings always encounter ethical dilemmas and have difficulty in making the right decision while working with patients. In the process of coping with these difficulties and making the right decisions, the nurses can frequently find solutions to the dilemmas by utilizing ethical theories, ethical tendencies, ethical principles, ethical nursing codes and patient rights. It is necessary that psychiatric nurses who are responsible with nursing in psychiatric settings understand the principles of ethics and provide nursing in line with these principles. This paper addresses to ethical issues, ethical tendencies and patient rights peculiar to psychiatric nursing.

Key Words: Psychiatry; Ethics, Nursing; psychiatric nursing

Bir toplumun, hayata verdiği değer en açık ve belirgin ifadesi, sağlığa gösterilen özendir ki, bunun önemli bir parçasını ruh sağlığı oluşturmaktadır. Ruh sağlığı hizmetleri, sağlık hizmetlerinin yaşamsal bir parçasını oluşturmakta ve psikiyatri hemşireliğinin de bu hizmetlerin sunumunda önemli bir rolü olmaktadır. Herhangi bir meslekte, yeterli bir profesyonel uygulayıcı olmanın en temel ölçütü, meslekle ilgili bilgi birikimine sahip olmak ve bu bilgileri gerektiği şekilde uygulayabilir olmaktır. Daha açık bir ifadeyle profesyonel olma, toplumun refahını sağlamak için, yapılan işin önemsenmesini, yüksek düzeyde eğitim almayı, başkalarına yardım etme isteği ile motive olmayı, örgütlenmeyi, ortak değer ve inançlara sahip olmayı, sorumluluk alma ve karar verme becerisini gerektirir. Bu nedenle, her meslek etik ile yakından ilişkilidir.

Etik kavramı, Antik Yunan uygarlıklarına kadar (M.Ö. 500) giden bir geçmişe sahiptir. O dönemde Aristoteles ahlak sorununu değerlendirmede Yunanca “karakter, alışkanlık, töre” anlamına gelen ethos (etik) kelimesini ilk kez kullanmış ve “evrenden insana bilgiden değere bir bütün olarak her şeyi tanıma, anlama uğraşısı; felsefenin bir alanı” olarak ele almıştır.¹⁻³ Etik “kesin doğrular”, “değişmez ilkeler” ve “bulunacak bir keşif alanı” değildir. Bu anlamda etiğin “en doğruyu” değil, “daha doğruyu” bulmada bir bakış ve yaklaşım tarzı olduğu söylenebilir.¹ Tıbbi uygulamalarda etik ise, tıp etkinliğinde geçen değer sorunlarının ele alındığı, benimsetildiği, sorunlara nasıl yaklaşıldığı, bu konuda nasıl tartışma yapılması gerektiği, nasıl düşünce ve görüş üretildiği ve ne gibi çözüm yollarının bulunabileceğinin akademik düzeyde araştırıldığı ve eğitiminin yapıldığı bir alandır.⁴

Amerikan Hemşireler Birliği, hemşirelerin insanlar, toplum, diğer sağlık çalışanları ile ilişkilerinde ve mesleğine ilişkin sorumlulukları açısından etik ilkeleri içeren ve hemşireden daima hastasının zarar görmesine neden olacak kararlardan kaçınmasını, hastanın esenliğini yükselten kararlar almada tutarlı davranmasını bekleyen “Hemşirelik Etik Kodlarını”, 1950 yılında geliştirmiştir. Hemşirelik etik kodunda temel ilke insana saygıdır ve bunu yarar sağlama, zarar vermeme, hastanın otonomisi/ özerkliği, insana doğru davranma, veri-

len sözde durma, doğru söyleme, özel bilgilerin gizli tutulması ilkeleri izlemektedir.^{3,5-8}

Son yıllarda ülkemiz ve dünyada, genellikle sağlık hizmeti kapsamında basın, yayın vb. yollarla etik konular sıkça tartışılmakta, bu konulara olan ilgi giderek artmaktadır. Gerçekte psikiyatrik uygulamalarda etik konular tümüyle çözülmüş değildir. Neyin etik açıdan doğru, neyin yanlış olduğu konusunda görüş birliğine varılmamıştır. Bu konuda her meslek grubunun üzerinde anlaşılacak koruyacağı ilkelere gereksinim vardır. Her zaman bir ekip hizmeti olması gereken psikiyatri uygulamalarında da ekibin önemli üyelerinden biri olan psikiyatri hemşirelerine bu konuda önemli görevler düşmektedir. Psikiyatri hemşireliği; birey, aile ve toplumun ruh sağlığının geliştirilmesinde, ruhsal hastalık ve acı çekme yaşantısını önlemede ya da hastalıkla baş etme ve gerekirse bu yaşantılardan anlam bulmada profesyonel bir hemşirenin yardım ettiği kişilerarası bir süreçtir.⁹

Bu makalede psikiyatrye özel etik yönelimler, hasta hakları ve psikiyatri hemşireliği uygulamalarına yansımaları ele alınacaktır.

ETİK YÖNELİMLER

Psikiyatrik sağlık çalışanlarının uygulamalarını etkileyen farklı etik yönelimler vardır. Bunlar:

ÖZGÜRLÜKÇÜLÜK KARŞISINDA PATERNALİZM

Sağlık çalışanlarını ilgilendiren etik yönelimlerden ilki özgürlükçülük karşısında paternalizmdir. Özgürlükçülük, bireyin, başkalarına zarar vermediği sürece özerk olduğunu savunur.¹⁰ Özgürlükçülüğün antitezi ise paternalizmdir ve devletin en iyiyi bildiğini ve bireyin, ister ebeveyn, ister doktor, isterse en iyi bildiği söylenen birey olsun, otorite figürüne karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesi gerekecek şekilde emir altında olduğunu savunur.¹¹ Paternalizmi şöyle bir örnekle açıklayabiliriz; 24 yaşında, depresif genç bir bayan hasta yan etkisi distoni olan X ilacı aldığı takdirde semptomların da belirgin bir düzelme olacaktır, fakat genç hasta ruhsal durumunun düzelmesinden çok nasıl görüldüğünü önemsemektedir. Eğer bakım veren birey paternalist bir düşünceye sahipse ve hastanın X ilacını aldığı takdirde iyileşeceğini düşünüyorsa, bu ilacın hastaya verilmesini savunur.

Bununla birlikte, özgürlükçü cephede, hasta X ilacını alıp almamaya karar verme hakkına sahiptir ve bireyin diğerlerine zarar vermeye başladığı andan itibaren, ilaç alma konusundaki kararı üzerinde değişiklikler gerçekleştirilebileceğini savunur.¹⁰ Örneğin, bir insan ölüm noktasına ya da intihar noktasına gelinceye dek alkol almaya devam edebilir. Bireyin alkol almaya devam etme kararı üzerinde bir başkasının müdahale hakkı bulabilmesi için bireyin başka bireylerin yaşamlarını tehdit etmesi gerekmektedir. Bu bireye ancak alkollü araç kullanmaya kalkarsa müdahale edilebilir.

EGOİZM KARŞISINDA ALTRUİZM

Sağlık çalışanlarını ilgilendiren etik yönelimlerden ikincisi egoizme karşı altruizm'dir. Egoizm, bireyin kendi isteği doğrultusunda düşünüp hareket edebileceğini savunur. Egoizmin güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Güçlü yönü, insanın her şeyi öncelikle kendisi için yapmasıdır. Gelişim sürecinde öğrenilen davranışlar (yeme, içme, giyinme, zevk alma) öncelikli olarak bireyin kendisini mutlu eden davranışlardır. Egoizmin zayıf yönü ise, insanların birlikte yaşıyor olmalarıdır. Bireyin davranışı kendi isteği doğrultusunda olsa da, diğer bireylerin sağlık ve mutluluğu açısından uygunsuz ve kötü sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle bireyler birbirlerinin hareketlerini kontrol etmek ve zarardan kaçınmak yolunu seçmek zorundadırlar.¹⁰

Uygulamada egoizm ile ilgili bazı sorunların ortaya çıkması, temelini sevgiden alan ve altruizm olarak adlandırılan alternatif bir yönelimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Altruizm, bireyin başkalarını sevmesi ve onlara kendisine davranılmasını istediği şekilde davranmasıdır, ancak sevgi kavramının birden fazla anlama gelmesi ve herkesin sevgi dilinin farklı olması ise bu yönelimin zayıf yönünü oluşturmaktadır.¹⁰

Sağlık uygulamalarında bazen egoizm, bazen altruizm kendini göstermekte, bazen de, egoizm ve altruizm birlikte görülebilmektedir.¹⁰

PRENSİPLERE KARŞI ÇOĞUNLUK KURALI

Sağlık çalışanlarını ilgilendiren etik yönelimlerden bir diğeri de, prensiplere karşı çoğunluk kuralıdır. Faydacılık olarak da bilinen bu kural, bireysel dav-

ranışların kişiyi mutlu ettiği sürece kısmen doğru olduğunu, ancak kişiyi mutsuz ediyorsa yanlış olduğunu savunmaktadır.^{5,10}

Formalizm olarak ta bilinen prensipler ise bir davranışın iyi olarak değerlendirilebilmesi için o davranışın herkes tarafından farklı koşullarda yapılabiliyor olması gerektiği şeklinde açıklanmaktadır. Bu, evrenselleştirilebilme ilkesi olarak ta bilinir.^{5,10} Evrenselleştirilebilme ilkesinin uygulamadaki örneklerini, kimsenin intihara kalkışmaması, herkesin verdiği sözü tutması, insanların sürekli doğru söylemesi, bir insanın yeteneklerini boşa harcamaması ve herkesin zor durumdaki diğer bireylere yardım etmesi şeklinde açıklayabiliriz.

GÖREVLERE KARŞIN İHMALLER

Sağlık çalışanlarını ilgilendiren dördüncü etik yöneleimde, görevlere karşın ihmallerdir. Görevler ve ihmaller varoluşçu yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Bireyin düşünebildiği ve düşündüğünü ifade edebildiği sürece var olduğunu ve bunun da etik uygulamalarda belirleyici bir öneme sahip olduğunu öne sürmektedir.¹⁰ Örneğin, herhangi bir etik sorunun farkında olup bunun üzerinde düşünebilen bir sağlık çalışanı, sorunun çözülmesi gerektiğinin de farkındadır ve bu konuda kendini sorumlu hisseder.

PSİKİYATRİ HEMŞİRELİĞİ UYGULAMALARINDA ETİK KONULAR

Psikiyatri hemşireleri hastalarına bakım verirken sıklıkla etik ve hasta hakları ile ilgili güçlüklerle karşı karşıya kalırlar. Ruh sağlığı hizmetinin sunulmasında önemli bir yere sahip olan psikiyatri hemşirelerinin bu noktada unutmaması gereken etik uygulamaların hasta haklarıyla ilişkili olduğu ve bu hakların başında saygı ve ilgi görme, yeterli bakım ve tedaviyi alma, tedaviyi reddetme ve hastalığı konusunda bilgilendirilme geldiğini bilmesidir.^{12,13} Grace ve ark. tarafından, psikiyatri hemşirelerinin hastalarına bakım verirken etik ve hasta haklarıyla ilgili konularla hangi sıklıklarla karşılaştıklarını incelemek amacıyla yapılan çalışmada, psikiyatri hemşirelerinin %41'inin diğer kliniklerde çalışan hemşirelere göre günlük klinik uygulamalar ve hasta bakımında sıklıkla etik ve hasta haklarıyla ilgili güçlük yaşadıklarını bildirdikleri saptanmıştır.

Forchuk (1991) ise, psikiyatri hemşirelerinin bakım verirken karşılaştıkları sorunların başında etik ikilemlerin ya da durumların geldiğini belirtmiştir.

Psikiyatri hemşirelerinin hasta grubuyla çalışırken karşılaştıkları etik ve hasta haklarıyla ilgili konularda ya da durumlarda etik ilkeleri uygulamaya geçirmesi diğer genel tıp alanlarında çalışan hemşirelere göre daha zordur. Çünkü, çalışılan hasta popülasyonu farklıdır. Buna ek olarak hastayla sürekli ve birebir çalışan psikiyatri hemşirelerinin, psikiyatrik uygulamalarda görülebilecek etik ikilemlerin farkında olup, tanımlayabilmesi ve çözüm yolunu bulabilmesi de oldukça önemlidir. Bu bölümde, psikiyatri hemşireliği uygulamalarındaki etik konular ele alınacaktır.

SAVUNMA

Savunma veya bir şey için devreye girme sıklıkla önemli bir olayın aktif desteklenmesi olarak tanımlanır. Hukuki bağlamda savunma kavramı, kendisini savunamayacak durumda olan kişilerin temel insan haklarının savunulması anlamında kullanılır. Hak savunması temelindeki model olan bu yorum, hemşireyi sağlık sistemi içerisinde hastanın haklarının savunucusu olarak görür. Psikiyatri hemşiresi, hastaların etik ve yasal haklarını korumada, güvence altına almada hastaların savunucusu rolünü üstlenirler.^{5,12,15}

SORUMLULUK

Psikiyatri hemşiresi sorumluluğu gereği olarak hastasına en üst standartlarda hizmet vermeli ve bireysel eylemleri ve yargıları için sorumlu olduğunun bilincinde olmalıdır. Araştırma ve tedavilerinde tüm değişkenlere dikkat etmeli, hasta haklarını korumalıdır. Sorumluluğu, eğitiminden sorumlu olduğu insanlar için de gereklidir.^{1,5,12,16}

YETERLİLİK

Psikiyatri hemşiresinin hastasına uyguladığı her girişiminde yeterliliği ve eğitimi esastır. Psikiyatri hemşiresi yeteneklerinin ve mesleki gücünün sınırlarının farkında olmalı ve bireysel yeterliliğini bakım süreci boyunca korumalı ve sürdürmelidir. Bununla ötesinde profesyonel birey gelişmeleri fark etmeli, gerekli hizmetlerin devamlılığını sağlamalı ve yeni bileşenler için güncelleme yapmalıdır.^{16,17}

GİZLİLİK VE SIR SAKLAMA

Psikiyatri hemşiresi diğer dal hemşirelerine nazaran hastaların mahremiyetini koruma konusunda daha fazla sorumluluğa sahiptirler. Bunun nedenleri, hastanın tedavisinin ailenin de katılımını gerektirmesi, gizliliğin hasta uyumsuzluğunda zaten rol oynuyor olması, gizliliğin önemli sosyal ilişkiler için bir engel olması ve açığa çıkarmanın bir başkası için fayda sağlıyor olmasıdır. Özünde "özerklik" ilkesiyle bağlantılı olan gizlilik "kişiye ait özel bir yaşam alanı" anlamındadır. Gizliliğin bireysel bilgiler, ilişkiler, tercihler ve fiziksel yaşam çevresi gibi birçok boyutu vardır. Burada kayıtların gizliliği de esastır. Kayıtlara yetkisiz bireyler ulaşmamalıdır. Sır saklama ise "ekip üyesiyle profesyonel ilişki sırasında paylaşılan bilgilerin üçüncü şahıslardan saklanma yükümlülüğüdür. Gizlilik bireyin temel bir hakkı olarak gündeme gelirken, sır saklama daha çok kişiler arası ilişkide ilkesel bir sorumluluk ve yükümlülük olarak görülmektedir.^{1,2}

Psikiyatri hemşirelerinin hastayla ilgili gözlem raporları da hasta hakkında kişisel bilgiler içeren belgelerdir. Bu belgeler yalnızca hastanın bakımı ve tedavisinden sorumlu kişiler tarafından okunmalı ve özenle saklanmalıdır. Burada göz önünde bulundurulması gereken nokta, üçüncü bir şahsın yaşamı veya daha büyük bir grubun sağlığı tehlikeye gizlilik hakkına uyulmaz.¹²

Terakye (1994), psikiyatrideki etik ikilemlerle ilgili çalışmasında psikiyatri kliniğinde çalışan hemşirelerin sıklıkla hastanın gizliliği konusunda ikilemle karşılaştıklarını belirtmiştir.

ONAY ALMA-BİLGİ VERME (AYDINLATILMIŞ ONAM)

Hastanın bilgilendirme hakkı, Lizbon Bildirge' sinde deklare edilmiştir. Etik açıdan önemli bir konu da onay alma ve bilgi verme konusudur. Günümüzde aydınlatılmış onamla ilgili artan bir duyarlılıkla birlikte, hem ülkemiz hem de uluslar arası düzeyde genel olarak etik ve yasal bir çerçeve vardır.¹

Aydınlatılmış onamla ilgili sorunların yoğun olarak yaşandığı alanlardan biri ruhsal bozukluklardır. Geçmiş dönemlerde psikiyatrik hastalara "karar verme kapasitesi yok" diye bakılırken, özellikle son 30 yılda psikiyatride aydınlatılmış onam, bazı zorluklar ve sınırlılıklarla birlikte, kabul edilir ve uygulanır duruma gelmiştir.¹

Hasta haklarından biri olan bilgi gereksinmesi, hastanın yaşamı konusunda gerçekçi planlar yapmasını sağlar. Önemli bilişsel bozukluklar gösteren olgularda bilgi verme ve onay alma konusunda uygulama değişebilir. Buna karşılık son zamanlarda ağır psikiyatri hastalarına da tedaviyi seçme konusunda haklar tanınması yoğun biçimde tartışılmaktadır.^{10,12,18}

Psikiyatrik bozuklukları olan bireylerden hastaneye yatırılma ve tedavi süreçlerinde aydınlatılmış onam alınması önemli olmakla birlikte, alınmadığı durumlarda tıbbi endikasyonun yanı sıra yalnızca psikiyatride özgü olarak yapılacak tıbbi girişimde “başkalarına ve kendine zarar olasılığının” değerlendirilmesi gündeme gelmektedir. Böyle bir durumda yasal yakınlarının onayı yeterli sayılabilir. Psikiyatride zor durumlardan biri de hastanın yeterli olup, onam vermediği durumlarıdır. Böyle durumlarda “akılcı bir öneriye onam vermeyen yeterli değildir” yaklaşımının etkisinin tümünden ortadan kalktığını söylemek zordur.¹

SINIRLAR VE SINIR İHLALİ

Sınırlar, hasta ile ilişkide psikiyatri hemşiresinin klinik rolüyle uyumlu mesleki davranışının uygun görülen sınırlarını ifade eder. Hasta ile olan ilişkide belirli bir güven temelinde sınırların belirlenmesi ve korunması istismar ve ihlallerden kaçınılması etik yaklaşım açısından önemlidir. Psikiyatri hemşiresiyle hasta arasındaki ilişkide hemşirenin yaklaşımı, zamanlama, yer, hediyeler, parasal konular ve fiziksel veya cinsel temas gibi alanlarda sınır ihlalleri gündeme gelebilmektedir. Cinsel sınırların kesin kurallara bağlanmasına karşın, cinsel olmayan sınırlar biraz daha esnek şekilde ele alınmaktadır.¹

Buna ek olarak psikiyatri hastasının davranışları çoğu kez diğer hastaların alay etmesine yol açacak kadar denetimsiz ve uygunsuz olabilir. Hastanın sonradan utanç veya pişmanlık duyabileceği, onurunun ve saygınlığının zedelenebileceği bu tür davranışları, hasta o anda kendisi durduramadığı için başka birinin girişimleriyle durdurulmasına gereksinimi vardır. Psikiyatri hemşiresi hastanın bu tür davranışlarına da sınır koyarak onun kendisi üzerinde kontrol kazanmasına yardımcı olur.^{12,15}

BAKIM

Bakıma hasta- hemşire ilişkisi açısından çok büyük bir önem verilmiş ve bakım davranışı, hemşireliğin temel taşı olarak kabul edilmiştir. Bakımın, hasta bakımının temel taşı olarak değerlendirilmesi gerçeği insan onurunun korunması ve insan sağlığının devam ettirilmesi karşısındaki yükümlülüğü anlamına gelir.⁵

Psikiyatri hemşiresi, hemşirelik bakımının verilmesinde, bilimsel bir yöntem olan hemşirelik sürecini ve hasta bakımını planlarken bir takım tanı sistemlerini kullanır. Hemşirelik süreci, Amerikan Hemşireler Birliği tarafından gerçek ve potansiyel sağlık problemlerine verilen bireysel tepkilerin tanı ve tedavisi olarak tanımlanmaktadır. Veri toplama, tanılama, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarından oluşan hemşirelik sürecinde, hemşire ve hastanın işbirliği yapması ve bunu yaparken de bireyim otonomisi ve özgürlüğüne saygı göstermesi ve güvene dayalı olması gerekmektedir.^{19,20} Hemşirelik sürecinin kullanılmasıyla hemşirelik bakımı kolaylaşır, hemşireler arasında ortak bir dil oluşur ve buna bağlı olarak da mesleki yeterliliğin etik açıdan önemi artar.¹⁹

İLAÇ KULLANMA VE TEDAVİ İLKELERİ

Günümüzde tıpta tedavi amaçlı bir girişimin niteliğini belirleyen tıbbi etkenlerin yanı sıra hastanın tercihi, yaşam kalitesi göstergeleri ve koşullar gibi birçok etken söz konusudur. Bu durum psikiyatrik bozukluklar açısından da genel olarak benzer olmakla birlikte, bazı farklı noktalar vardır. Bu farklılıklar özellikle psikiyatrik bozuklukların nedenleri ve tedavilerinin bilinme düzeyi konusunda yoğunlaşmaktadır. Psikiyatrik bozuklukların nedenleri ve tedavileri açısından özellikle son yüzyılda önemli ilerlemeler yaşansa da, yeterince bilimsel netlik yoktur. Bu durumda, psikiyatrik bozuklukların tanısı ve tedavisi konusu için bir eşik değeri belirlemek kolay olmamaktadır.¹

Etik açıdan önemli bir konu da bireyin en kısa sürede sağlığını ve bağımsızlığını kazanabilmesi için uygun tedaviyi almasıdır. Bunun için tedavi ortamının insanca olması, görevlilerin sayısı ve nitelik yönünden yeterli olması ve her hastanın durumuna özgü (bireysel) ve yazılı bir tedavi ve bakım planının bulunması öngörülmektedir.¹²

Etik açıdan önemli bir diğer konu da bireyin zorla tedavi edilmesidir. Bireyin zorla tedavi edilmesi, düşünce özgürlüğüne ve kişinin kendi yaşamı üzerindeki denetim hakkına aykırıdır. Hastanın tedaviyi reddetme hakkı vardır; ancak bu, her durum için geçerli olmayabilir. Bir hastanın tedaviyi reddetme hakkını göz ardı etme konusunda çok sayıda bakış açısı mevcuttur.^{10,12}

Psikiyatri hemşiresi hasta için planlanan ilaç tedavisini uygularken ilacın klinik etkilerini, yan etkilerini, farmakokinetik özelliklerini, uygulama yollarını, dozunu, toksik belirtilerini bilmek zorundadır. Tedavi ile ilgili her konuda hastaya bilgi vermek esastır. Bilgi vermemek hasta ekip üyesi ilişkisini olumsuz yönde etkiler. Ancak ekip üyeleri bilgi verirken zamanlamayı en uygun biçimde yapmalıdır.^{7,18}

Sonuç olarak, Amerikan Hemşireler Birliği, hastanın insani ve yasal haklarının güvenceye alınmasında ve etik ilkeler doğrultusunda bakım alınmasında hemşirelerin kendilerini doğrudan sorumlu görmeleri gerektiğini vurgular. Psikiyatri hemşire-

lerinin bu sorumluluğun bilincinde olarak bakım vermeleri, profesyonelleşmelerine ve kendilerini gerçekleştirmelerine de katkı sağlayacaktır. Ruh sağlığı hizmetlerinin sunumunda önemli bir yere sahip olan psikiyatri hemşirelerinin, öncelikle hasta-ayla arasındaki ilişki ve bakım konuları üzerinde etkili olan temel etik ilkenin insana saygı olduğunu bilmesi ve bu doğrultuda çalışması çok önemlidir. Çünkü saygı görme hakkı psikiyatri hastasının temel haklarından biridir ve diğer önemli hasta haklarını da içinde barındırır. Bunlar iletişim kurma, bilgilendirilme, gizlilik, karar vermede otonomi, tedavi olma/ tedaviyi reddetme ve güvenli bakım alma gibi haklardır. Psikiyatri hemşirelerinin etik temelli bakım verebilmeleri için eğitimleri süresince, bakım felsefesi ve bakım davranışlarının öğretilmesine önem verilmelidir. Bunun dışında, etik komitelerin oluşturulması ve mesleki örgütlerin bu konuya gereken önemi vermeleri psikiyatri hemşirelerinin etik temelli güvenli bakım vermelerine, bakımın ve mesleki kalitenin artmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Şemin S, Aras Ş. Temel Yönleriyle Psikiyatri Etik, 1. Baskı, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları; 2004.
- Arkoç O. Açıklamalı Psikiyatri Sözlüğü, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 1999.s.
- Durmaz- Akyol A. Etik ve hemşirelik. E.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 2002; 18(1-3): 105- 118.
- Özden H, Elçioğlu Ö. Değişim ve etik. Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi 1997; 5: 35-38.
- Fry ST. Hemşirelik Uygulamalarında Etik, Bağ B, çeviren. Erzurum: Aktif Yayınevi; 2000.
- Townsend MC. Ethical and Legal Issues in Psychiatric/Mental Health Nursing. In: Townsend MC, eds. Psychiatric Mental Health Nursing, Concepts of Care in Evidence-Based Practice, Fifth Edition, Philadelphia: F.A. Davis Company/ Publishers; 2006. p.75-88.
- Kneisl CR. Clients' Rights, Ethics, and Advocacy. In: Kneisl CR, Wilson HS, Trigoboff E, eds. Contemporary Psychiatric- Mental Health Nursing, New Jersey: Pearson Prentice Hall; 2004. p.179- 205.
- Bayık A. Hasta hakları, etik ve hemşirelik. E.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 2000; 16(1): 57- 72.
- Kum E. Psikiyatri Hemşireliği El Kitabı, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yayınları;1996. s.1-3.
- Williams SR. Ethical Issues. In: Beck CM, Rawlins RP, Williams SR, eds. Mental Health-Psychiatric Nursing, A Holistic life Cycle Approach, Toronto: Mosby Company; 1984. p.1285- 1309.
- Rober M. Psychiatric ethics; a critical introduction for mental health nursing, Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing 2004; 11: 583- 588.
- Özcan A. Psikiyatri hasta hakları ve psikiyatri hemşireliği uygulamasına yansımaları. T Klin Tıbbi Etik 1997; 5: 20- 23.
- Grace PJ, Fry ST, Schultz GS. Ethics and human rights issues experienced by psychiatric- mental health and substance abuse registered nurses. J Am Psychiatr Nurses Assoc 2003; 9(1): 17- 23.
- Forchuk C. Ethical problems encountered by mental health nurses, Issues in Mental Health Nursing 1991; 12: 375- 383.
- Terakye G. Psikiyatri etik ikilemler. 3 P Dergisi 1994; Ek 2: 30- 33.
- Auton LME. Legal and Regulatory Issues in Advanced Practice Nursing. In: Shea CA, Pelletier LR, Poster EC, Stuart GW, Verhey MP, eds. Advanced Practice Nursing in Psychiatric and Mental Health Care, Toronto: Mosby; 1999. p.159- 181.
- Tuğlular I. Psikiyatri ilaç uygulamasının etik ve yasal boyutları, Klinik Psikofarmakoloji Bülteni 1999; 9(2): 59- 67.
- Keltner NL, Schwecke IH, Bostrom CE. Legal Issues. In: Keltner NL, Schwecke IH, Bostrom CE, eds. Psychiatric Nursing, 2nd Ed, Toronto: Mosby; 1995. p.47-62.
- Çam O, Dülgerle Ş, Engin E. Psikiyatri Hemşireliğinde Standart Bakım İçin Hemşirelik Süreci Uygulama Kitabı, Birinci Basım, İzmir: Güven Kitabevi; 2006.
- Wilson HS. The Nursing Process with Psychiatric- Mental Health Clients. In: Kneisl CR, Wilson HS, Trigoboff E, eds. Contemporary Psychiatric- Mental Health Nursing, New Jersey: Pearson Prentice Hall; 2004. p.130-40.